

1. Верстюк В. Махновщина: селянський повстанський рух на Україні (1918-1921). Київ : Наук. думка, 1992. 368 с.
2. Гай-Нижник П. Отаманщина в період Директорії УНР: соціальна база і місце в національно-визвольній боротьбі. *Література та культура Полісся*. 2010. Вип. 58. С. 105–114.
3. Кульчицький С. Отаманщина // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В. Смолій (голова) та ін. ; НАН України ; Інститут історії України. Т. 7. Київ : Наук. думка, 2010. 728 с.

УДК 340.12+316.7

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/135-137

Майя ТРИНЯК

професор кафедри філософії
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди; професор
Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені
академіка В. В. Сташиса (м. Харків),
доктор філософських наук, професор

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА У ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОМУ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ АСПЕКТАХ

Потреба у безпеці належить до переліку базисних, першочергових потреб людей та соціальних спільнот. Окрім безпосередніх інтересів щодо безпеки (особистості, суспільства, держави), пов'язаних із наявністю різних загроз виживанню та існуванню цих суб'єктів, існують життєво важливі інтереси індивідів, соціальних спільнот, народів, націй, що можуть зазнавати утиску від інших суб'єктів, а отже, потребують захисту. Захищеність цих інтересів забезпечує необхідні умови для повноцінного існування та успішного розвитку індивідів та соціальних суб'єктів.

В цілому національну безпеку логічним буде трактувати як наявність у держави власних сил, необхідних для реальної нейтралізації будь-яких негативних впливів, що загрожують не тільки її суб'єктності на світовій арені, а й її історично зумовленому розвитку. Отже, відображаючи рівень захищеності держави від внутрішніх та зовнішніх загроз у всіх сферах її життєдіяльності, безпека, як інтегративний феномен, має низку сутнісних ознак:

По-перше, «безпека держави – це такий стан усієї системи внутрішньодержавних відносин та взаємозв'язків, що характеризується відносною єдністю життєво важливих інтересів суспільства, держави та особистості, соціально-політичного, економічного та духовного життя, взаємною відповідальністю влади та громадян, усього суспільства щодо забезпечення безпеки» (1). У цій ознаці знаходить своє вираження характер тих внутрішніх системних процесів у суспільстві, від яких значною мірою залежить сталість безпеки держави в цілому, а також стрижневі, системоутворюючі елементи безпеки; її головний об'єкт, що уособлює життєво важливі інтереси держави, суспільства та особистості; ступінь їхньої єдності тощо. По-друге, не менш значущою ознакою безпеки держави є відчуття захищеності в її громадян, суспільства від внутрішніх та зовнішніх загроз. Ця ознака фіксує сутнісну характеристику ефективної системи забезпечення безпеки, оскільки від ступеня захисту держави та суспільства від внутрішніх та зовнішніх загроз залежить власне їх існування, спроможність провадити самостійний політичний та економічний курс, вирішувати різноманітні завдання у складному та суперечливому світі, виходячи із власних національних інтересів та пріоритетів. По-третє, одним із ключових показників безпеки держави є стійкість підвалин національної культури до деструктивних впливів внутрішнього та зовнішнього характеру, стабільність та прогресивність її розвитку. Цей показник пов'язаний насамперед зі здатністю національної культури до самозбереження та самовираження, з можливостями держави реалізувати, у контексті неоднозначного цивілізаційного процесу, найбільш прийнятні форми розвитку держави.

Існує щонайменше чотири підходи до трактування поняття національної безпеки: офіційний, системно-філософський, соціологічний та аксіологічний. Згідно з офіційним

підходом безпека визначається як захищеність особистості, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, що дозволяє забезпечити конституційні права, свободи, гідну якість та рівень життя громадян, суверенітет, територіальну цілісність та сталий розвиток механізму оборони держави. Прихильники системно-філософського підходу до визначення безпеки наголошують на збереженні цілісності, стійкості, стабільності та здатності соціальної системи (країни, держави, суспільства) ефективно функціонувати при деструктивних впливах на неї. Таке визначення вимагає аналізу понять, на основі яких воно сформульоване, та поточного стану системи. Так, за деяких умов прагнення соціальної системи зберегти цілісність може бути небезпечним для неї, а деструктивний вплив – виступати як благо.

У контексті системно-філософського підходу поняття безпеки може набувати невизначеності, якщо його використовувати поза ціннісними (аксіологічними) координатами. Методологічний інструментарій соціологічного підходу до вивчення проблеми безпеки вимагає акцентуації уваги не лише на соціальному компоненті безпеки суспільства, різних його соціальних систем та особистості, а й ранжуванні її видів відповідно до прийнятого у соціології поділу суспільного життя на чотири основні галузі, а саме: економічну, соціальну, політичну та духовно-культурну. Дослідження поняття «національна безпека» має провадитися з використанням запропонованих підходів до класифікації її видів та насамперед із виділенням об'єктів захисту, внутрішніх та зовнішніх загроз життєво важливим інтересам кожного об'єкта захисту. Не підлягає сумніву, що соціологічний підхід власне і розкриває тісний взаємозв'язок соціальних процесів та явищ, різних видів небезпек і протиріч, отже, потрібно брати до уваги як прямі, так і опосередковані загрози життєво важливим інтересам, прагнути не лише усунути небезпеки, що виникають, але і запобігати їм. Таким чином, безпека кожного об'єкта захисту держави, суспільства, людини має забезпечуватися в економічній, політичній, соціальній та духовно-культурній сферах суспільства з урахуванням зовнішніх та внутрішніх загроз та осередку їх виникнення.

Якщо ж говорити про визначення національної безпеки з позицій аксіологічного підходу, то смисловий акцент у такому випадку робиться на захищеності матеріальних і духовних цінностей, що належать суб'єкту. Національні цінності – це об'єкти, явища та їхні властивості, що покликані задовольнити потреби особистості, суспільства та держави у безпечному існуванні та прогресивному розвитку. Суб'єктивне усвідомлення потреби знаходить своє вираження у формі багаторівневих інтересів, що стимулюють та спрямовують діяльність людей. Головним завданням державної влади у сфері забезпечення національної безпеки має бути збереження національного надбання, матеріальних та духовних цінностей від завдання їм шкоди, а вторинним – боротьба з незаконними діями опонентів, противників, які заважають реалізації національних інтересів.

Таким чином, у формулюванні основних понять загальної теорії національної безпеки найбільш коректним та науково обґрунтованим вважаємо саме аксіологічний підхід. Слід також зазначити, що аксіологічний вимір безпеки більш прийнятний для філософсько-правового її трактування, зважаючи на те, що захищеність від незаконних дій, що унеможливають реалізацію інтересів, зокрема національних, входить до змісту філософсько-правових інтерпретацій безпеки крізь призму поняття втраченої вигоди. Більш того, саме аксіологічний вимір дозволяє сформувати і належною мірою обґрунтувати показник (критерій) ефективності діяльності структур забезпечення безпеки.

В цілому ж філософія безпеки держави у контексті вищезазначених підходів зберігає властиві їй сутнісні характеристики, хоча й припускає плюралізм поглядів щодо співвідношення міжнародних та національних факторів, форм і способів забезпечення безпеки держави, суспільства, особистості. Дискусії щодо проблем безпеки за останні роки привели до деяких фундаментальних змін в осмисленні не лише теоретичних основ, на яких будувалося традиційне розуміння безпеки держави, а й епістемологічних підходів до проблеми безпеки загалом (2). Наприклад, відбувається актуалізація поняття безпеки індивіда, особистості. Саме безпеці індивіда віддається пріоритет, у порівнянні з безпекою держави – мир, економічний розвиток, права людини та екологічне благополуччя можуть бути досягнуті найімовірніше та з більшою ефективністю не державними інститутами, а міжнародними чи транснаціональними. Соціальні рухи «знизу» (екологічні, демократичні, правозахисні, у тому числі й волонтерський рух на підтримку захисників і захисниць України) у цьому контексті мають більший потенціал порівняно із неповороткою державною системою та сприяють

формуванню глобальної безпеки, яка гарантує безпечний розвиток для кожного індивіда, незалежно від його приналежності до певних державних, національних, територіальних та інших спільнот.

1. Башук В.В. Національна безпека держави в умовах формування громадянського суспільства: філософсько-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Львів, 2014. 186 с.
2. Scott P. F. 'State threats', security, and democracy: the National Security Act 2023. *Legal Studies. First View*. 2023. P. 1–17.

УДК 342.71

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/137-139

Віктор БЕРЕЗЮК

професор кафедри прикордонного контролю Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького
кандидат педагогічних наук, доцент

**ЛЕГАЛІЗАЦІЯ МНОЖИННОГО ГРОМАДЯНСТВА
В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКИ**

З початком повномасштабної агресії з боку російської федерації мільйони наших співвітчизників змушені були покинути територію України. Переважна більшість з них – це жінки та діти, меншу частку складають чоловіки. Демографічна ситуація в нашій країні останнім часом стає дедалі важчою. З цієї причини влада нашої держави постійно перебуває в пошуку ефективного інструментарію щодо її покращення. Особливо зараз Україні конче потрібні ті, хто буде боронити нашу державу, працювати на перемогу та відбудовувати країну. Одним із імовірних варіантів виходу з цієї непростой ситуації може стати легалізація множинного громадянства в Україні. Станом на зараз наша держава визнає єдине громадянство, але покарання за наявність паспортів інших країн не передбачено діючим законодавством.

Спроб вирішення даної проблеми за останні роки вже було декілька, але у вигляді закону всі попередні ініціативи оформлено не було. Законотворці постійно стикались з можливими ризиками, які містили положення того чи іншого проєкту закону. Але війна, що триває не перший рік, об'єктивно змушує вкотре повернутися до вирішення цієї проблеми і зробити це якомога швидше. Саме тому у День Соборності України 22 січня 2024 р. Президент України Володимир Зеленський анонсував новий законопроект про множинне громадянство, покликаний розв'язати актуальні проблеми: врегулювати правовий статус іноземців, які захищають Україну, залучити більше етнічних українців до відбудови країни, відвернути ризики демографічної кризи та врахувати актуальні загрози з боку країни-агресора. Крім того, на думку Президента України, легалізація множинного громадянства в Україні може допомогти українцям за кордоном не відмовлятися від українського громадянства. Але цей законопроект, як і будь-який інший, може мати як перспективи, так і ризики. Саме тому є необхідність проаналізувати його зміст.

Перш за все законопроект передбачає список країн, громадяни яких можуть набути громадянство України у «спрощеному порядку» і фактично легально мати подвійне громадянство. Перелік цих країн, як правило, збігається з країнами світу, в які громадяни України можуть в'їжджати у безвізовому порядку. Громадяни цих країн можуть отримати українське громадянство, не відмовляючись від громадянства своєї країни.

Для цього вони мають подати декларацію про визнання себе громадянином України. Водночас законопроект передбачає, що, отримуючи український паспорт, такі іноземці у правових відносинах з державою Україна визнають себе лише громадянами України. Тобто перебуваючи в Україні, людина не може розраховувати на правовий захист як громадянин іншої країни.

Так само й українці, які отримали паспорти інших країн, у правових відносинах з Україною визнаються виключно громадянами України. Наприклад, якщо чоловік призовного віку з українським та іноземним паспортом заїде на територію України, він підпадатиме під